

Розділ 4

ІСТОРИЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО

DOI: 13.33310/2519-2809-2019-47-1-98-103

УДК 94(477.73)

ВІТАЛІЙ КУЧЕР

аспірант кафедри історії та археології

Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського

e-mail: sventoslav@gmail.com

РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ НАПРИКІНЦІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ ст.

У статті проаналізовано розвиток сільського господарства Миколаївської області наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. Обґрунтовано важливу роль цієї галузі економіки для Миколаївщини. Визначено фактори, які сприяють та гальмують розвиток села. На основі досліджених матеріалів виділено етапи розвитку сільського господарства краю. Досліджено кризу цієї галузі економіки наприкінці ХХ ст. Проаналізовано її причини. Роз'яснено методи та процеси виходу сіл регіону із кризового стану. Досліджено помилки, що допущено у реалізації антикризових заходів.

Ключові слова: Миколаївщина, сільське господарство, врожай, криза, фермерство, аграрні перетворення, зрошувальні землі.

На сучасному етапі розвитку аграрного сектору України одним з найважливіших економічних регіонів залишається Миколаївська область. Варто наголосити на значенні сільського господарства Миколаївщини станом на кінець 2016 р., адже за рівнем розвитку ця галузь економіки посідала друге місце за обсягами та перше із зайнятості трудових ресурсів матеріального виробництва області. Природно-ресурсний потенціал склав 2 млн. га сільськогосподарських угідь, з яких 1,7 млн га ріллі, що склало 5% орної землі України. Нарховувалось 5,0 тис. га виноградників плодоносного віку, 3,5 тис. га плодово-ягідних насаджень. У господарствах області розташовано 200 тис. га зрошувальних земель, відповідно на одного мешканця припадало майже 1,4 га ріллі, або в 2 рази більше ніж в середньому по Україні. На одного працівника, зайнятого в сільському господарстві, приходилось понад 11 га орної землі, що є одним із найвищих показників в державі. Питома вага області в рес-

публіканському виробництві сільськогосподарської продукції досягала 3%. Виробнича структура сільського господарства є рослинницько-тваринницькою. Питома вага продукції рослинництва в загальному обсязі сягала 60%. Основними культурами рослинництва в області є зернові (озима пшениця, ярий ячмінь, кукурудза), якими зайнято більш ніж 40% посівних площ, технічні культури (соняшник та цукрові буряки), овочевобаштанні культури. Розвинуте садівництво та виноградарство. У середньому за рік область виробляє до 2 млн. тонн зерна, більш як 230 тис. тонн соняшника, до 200 тис. тонн цукрових буряків, понад 200 тис. тонн овочів тощо. Миколаївщина виробляє 5,7% українського зерна. Також важливим фактором є те, що Миколаївська область може забезпечити власні потреби у виробництві сільськогосподарської продукції. Проте, м'яса виробляється лише 50% від необхідної норми споживання населенням області [16].

Отже, наведений статистичний матеріал доводить, що визначення потенційних можливостей розвитку сільського господарства Миколаївщини на сучасному етапі можливе тільки на підставі з'ясування причин кризових явищ наприкінці ХХ ст. та шляхів їх подолання. Задля збереження економічного потенціалу Миколаївської області та подальшого його розвитку необхідно провести комплексний об'єктивний аналіз стану сільськогосподарської галузі у складний період становлення та розвитку незалежної Української держави.

Дослідженню розвитку сільського господарства Миколаївщини присвячено наукові розвідки багатьох учених. Зокрема, у роботі Соболя П. І. «Нариси історії Миколаївщини ХХ ст.» (2005 р.) [14] визначено стан соціально-економічного розвитку області. Науковці Шкварець В. П., Горбуров Є. Г. та Горбуров К. Є. у книзі «Повоєнна та сучасна Миколаївщина» (2008 р.) [18] розкрили напрямки і пріоритети економічного розвитку Миколаївської області у кінці ХХ – початку ХХІ ст. У монографії Малюка С. О. «Ресурси аграрного сектору економіки та їх використання на підприємствах сільських територій» (2015 р.) висвітлено фактори, що сприяють та гальмують його розвиток [13]. У 2016 р. під керівництвом Шитюка М. М. публікується дослідження «Історія рідного краю: Миколаївщина» [17], у якому подано стан сільського господарства регіону на початку незалежності України. Проте названі вище дослідження не дозволяють визначити всі напрями стану та розвитку сільського господарства, а наявні певні данні потребують подальшої деталізації та уточнення на підставі узагальнення архівних джерел.

Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. процес розвитку сільського господарства Миколаївської області на території України поділяється на три етапи:

Перший – від проголошення незалежності України до 1994 р. Цей етап характеризувався падінням обсягу сільськогосподарського виробництва, погіршенням матеріально-технічної бази та фінансового стану села. Основною метою став порятунок сільського господарства від повної загибелі [18, 103 с.].

Другий етап розпочався із прийняття президентського указу «Про невідкладні заходи щодо прискорення земельної реформи у сфері сільськогосподарського виробництва» від 10 листопада 1994 р. Завдяки цьому указу було проведено роздержавлення землі та передачу її у власність колективним господарствам. Проте, відсутність змін в організаційно-правових формах господарювання та не налагоджені ринкові механізми призвели до найнижчого рівня використання земельних ресурсів в країні, повної відсутності фінансування аграрного сектору, заміни грошових відносин бартерними [18, 103 с.].

Початком третього етапу аграрного розвитку, який триває і до нашого часу, став указ Президента України Л. Д. Кучми «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки» від 03.12.1999 р. Відповідно до якого набули розвитку майнові відносини, сформовано сектор фермерських господарств, розширено землекористування особистих господарств населення, закладено основи приватної ініціативи та конкуренції [18, 104 с.].

Характеризуючи розвиток сільського господарства Миколаївської області у 1991–1994 рр., варто звернути увагу на доповідну записку голові Миколаївського облвиконкому Грицаю І. Т. від його першого заступника Башкірова М. В. У документі наголошувалось, що у зв'язку із зниженням обсягів виробництва сільськогосподарської продукції у регіоні зменшуються обсяги виготовлення продовольчих товарів харчової та переробної галузей промисловості. У недостатньому забезпеченні населення області продуктами харчування Башкіров звинувачує бездіяльність Кабінету Міністрів України та республіканські відомства. Фонди харчової та переробної промисловості не оновлювались з 1985 р. Що стосується обладнання підприємств, то вони не були модернізовані з другої половини 1960-х – початку 1970-х рр. Окрім дефіциту обладнання, спостерігався дефіцит імпоротної сировини для виготовлення харчової продукції [5, 39 с.].

Облвиконком вже не мав належних повноважень, щоб впливати на роботу підприємств, які мали господарську самостійність [5, 40 с.].

Башкіров наголошував на необхідності іноземних інвестицій шляхом створення сумісних підприємств, закупівлі технічного обладнання та сировини за кордоном. Вже десятки сумісних підприємств майже не працювали, лише уклали разові комерційні угоди, які не вирішували питання нарощування об'єму, асортименту та якості продукції. [5, 40 с.] Заслужує уваги той факт, що засоби масової інформації формували негативний образ зовнішньоекономічної співпраці регіональних підприємств [5, 41 с.].

Зауважимо, що звіт Миколаївського виробничого об'єднання елеваторної та зернопереробної промисловості за жовтень 1991 р. демонструє халатне ставлення місцевих завгопів до зберігання врожаю. Зокрема, під час перевірки інспекторами та спеціалістами виявлено, що зерно, соняшник та інші продукти зберігались раніше та надалі продовжують зберігатись у стані зараження шкідниками хлібних запасів. Деякі підприємства не тільки не знизили рівень зараженості, але й допустили зараженість нових партій продукції [3, 47 с.].

Варто наголосити, що у жовтні 1992 р. спостерігалась аналогічна ситуація із неналежним зберіганням сільськогосподарської продукції, попри вжиті заходи контролю [4, с. 63.]. У тому ж році об'єднання елеваторної та зернопереробної промисловості звітувало, що план із заготівель гібридного насіння кукурудзи у 1991 р. не виконав жоден завод через неналежну увагу їх директорів до цього продукту. Також спостерігалось недостатнє комплектування обладнанням та проведення реконструкції кукурудзяно-калібровочного цеху Камено-Мостового хлібного підприємства. Здійснювалась затримка осушення та обмолу насіння кукурудзи [4, с. 41].

Обласне управління земельних ресурсів у березі 1994 р. звітувало, що у багатьох районах області спеціальні комісії та прокуратура перевіряла виконання закону України «Про селянське/фермерське господарство в межах району». Перевірки встановили, що в області спостерігались численні порушення порядку приймання та розгляду заяв громадян про надання земель для ведення селянських/фермерських господарств. Спостерігалось не тільки незадовільне ведення документації з

реєстрації заяв громадян на одержання земельних ділянок різного цільового призначення, а й відсутність господарських книг для запису даних про фермерські господарства, журналів реєстрації державних актів на землю, договорів оренди земельних ділянок. Обласне управління земельних ресурсів причиною таких порушень вважало відсутність контролю з боку районних представництв управління та халатне ставлення до своїх службових обов'язків спеціалістів землевпорядної служби [2, с. 5].

Треба зауважити, що занепад та криза сільського господарства України стали наслідком багаторічного існування колгоспної системи. Попри всі позитивні якості, які їй приписували за радянських часів, сучасні історики довели, що вона призвела до зниження зацікавленості селян у результатах своєї праці та економічної відповідальності суб'єктів господарювання [18, с. 64–65].

На початку XXI ст. відбулось покращення економічної ситуації в селах України. Статистичні данні є яскравим тому підтвердженням. Так, виробництво валової продукції сільського господарства у 2001 р. збільшилось у 1,5 рази у порівнянні з минулим роком. А кількість збиткових підприємств навпаки скоротилась на 44% [18, с. 105].

Варто зауважити, що указ президента «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектору економіки» допоміг Миколаївщині стабілізувати рівень виробництва сільськогосподарської продукції. Так, станом на 2001 р. її виробництво збільшилось на 45,4% і наступні два роки становило понад 2 млрд грн проти 1,5 млрд грн у 2000 р. Таким позитивним результатом сприяло збільшення виробництва зернових культур до 5,2 млн тонн протягом 2001–2002 рр. У той же час ліквідовано борги із заробітної плати на суму 80 млн грн, проведено розрахунки за оренду земельних та майнових паїв, комерційним банкам своєчасно повернули кредити [9, с. 17].

За 2000–2003 рр. посівні площі зернових культур та цукрового буряку зросли у 1,4 рази, а соняшника у 1,5 разів. За 2001–2003 рр. врожайність зернових зросла на 75,5%, соняшнику на 15,9%, цукрових буряків на

68,5% [8, с. 24]. Варто наголосити, що завдяки аграрній реформі селяни отримали нове джерело доходу у вигляді орендної плати за використання сільгоспдприємствами їх землі та майна. Протягом 1999–2003 рр. в рахунок орендної плати видано сільгосппродукції, надано послуг та виплачено грошовими коштами 506,8 млн грн, при цьому рівень розрахунків в середньому за звітний період становив 96% [9, с. 50].

Одним із факторів розвитку агропромислового комплексу Миколаївщини стала його взаємодія з банківськими установами області. Факторами розвитку сільського господарства та активізації кредитування стали сприятливі природні і кліматичні умови. Не менш важливим є економічне значення аграрного сектору, який, як вже зазначалось, посідає друге за обсягами та перше із зайнятості трудових ресурсів області [17, с. 154].

Варто звернути увагу на чинники, які гальмують активізацію кредитування. Це не тільки сезонність виробництва з його залежністю від погоди, а й несприятлива кон'юнктура на ринку продукції і попиту зерна. Не менш важливою перепоною стала відсутність ліквідної застави, нерозвинута система страхового захисту фінансових операцій. Проблемні питання кредитної політики аграрного сектору не можуть бути вирішені без визначень концептуальних підходів та без формування чіткої стратегії її розвитку. Дуже важливим є розробка та вдосконалення законодавчої бази, створення належного правового підґрунтя, що допоможе виробити більш ефективні механізми фінансування сільськогосподарського сектору [17, с. 157].

Не зважаючи на негативні фактори, початок XXI ст. характеризувався суттєвим зростанням обсягу кредитної допомоги. Вона збільшилась у 1,83 рази. Пік активності припадає на 2005 р. Саме цього року стали більш доступними кредити для малих та фермерських господарств. Порівняно з 2004 р. кількість кредитів для фермерських господарств зросла у 1,93 рази, а їх частка в загальному кредитному портфелі збільшилась з 24 до 29% [17, с. 154].

Найвищого піку розвитку, у порівнянні з 1991 р., сільське господарство досягло у тому

ж 2005 р. Обсяги виробництва збільшились на 53,7%. Цьому сприяла активна кредитна допомога. Існувала можливість ще більш суттєвого зростання рівня виробництва продукції, але цьому завадило зменшення виробництва зернової продукції [10, с. 17]. Також варто зауважити, що для повноцінного розвитку сільського господарства Миколаївської області бракує відповідних заходів, а саме: технічне переоснащення, ефективне використання зрошуваних земель, збереження наявного поголів'я худоби та птиці [9, с. 50].

Несприятливим фактором була й нездатність української влади вчасно реагувати на аграрні проблеми регіону. Так, восени 2006 р. – навесні 2007 рр. несприятливі погодно-кліматичні умови супроводжувались пошкодженням пиловою бурєю 646,8 тис. гектарів з 858 тис. наявних у області. У травні 2007 р. ґрунтова та повітряна посуха охопила всі врожайні землі Миколаївщини. 500 тис. гектарів ранніх зернових культур не змогли дати врожай. 55 тис. списано. Площі загибелі посівів щорічно збільшувались. Збитки сягали близько 1 млрд гривень [6, с. 109].

Спостерігалось стримування проведення страхування посівів сільськогосподарських культур внаслідок несвоєчасного здешевлення вартості фактично сплачених страхових премій через відсутність коштів, які, згідно до постанови Кабінету Міністрів України від 21.02.2007 р. № 261, пропорційно розподіляються серед областей держави. Виділено 3,3 млн гривень з помісячним розподілом, основна сума виділена на вересень-грудень 2007 р. У травні область отримала лише 120 тис. гривень. Водночас лише одна галузь господарства потребувала компенсації від 50 до 300 тис. грн [6, с. 109].

З метою підтримки комплексного розвитку фермерських та селянських господарств, а також захисту їх прав 23.07.2008 р. створено Миколаївську обласну асоціацію фермерів та приватних землевласників «Відродження». Протягом 2008–2010 рр. збільшувалась кількість фермерських господарств з 4445 до 4638. Проте, як свідчить проаналізований нами матеріал, заходи підтримки села не набули системного характеру. У 2011 р. починається зменшення фермерських господарств

до 4574, що пов'язано з недостатньою підтримкою розвитку фермерства. У той же час, станом на 2012 р. площа сільськогосподарських угідь зросла до 347,6 порівняно з 273,8 га у 2008 р. [13, с. 50]. За цей період також спостерігалось зростання обсягу валової продукції сільського господарства на 36,93% по області. Проте, не у всіх районах спостерігались позитивні зрушення. Так у Новобузькому районі відбулось скорочення виробництва на 14,26% [13, с. 51].

Варто зауважити, що попри позитивні наслідки, спостерігались негативні тенденції. 91 підприємство області (19,6%) виявились збитковими [13, с. 57], що пояснюється, як вже зазначалось вище, недостатнім технічним забезпеченням, так й застарілою сільськогосподарською технікою та її скороченням.

В Україні у 2013 р. питома вага Миколаївщини у виробництві продукції сільського господарства становила 3,7% (у 2012 р. – 3,1%). Обсяг валової продукції сільського господарства (у постійних цінах 2010 р.) за той самий рік становив 9394,1 млн грн, на 35,4% більше

від рівня 2012 р. За цим показником область посіла 15 місце в Україні [15, с. 14–15].

Після російської окупації Криму Миколаївська та Херсонська області стали лідерами за рівнем розвитку фермерства в Україні, зосередивши абсолютну більшість зрошувальних земель держави. У журналі «Український тиждень» № 5 від 11.02.2016 р. наголошувалось на тому, що ці дві області мають великий нереалізований потенціал сільськогосподарського розвитку, який при належному управлінні можна збільшити вдвічі [12, с. 17].

Отже, на основі дослідженого матеріалу можна зробити висновок, що сільське господарство Миколаївської області зіштовхнулось з негативними тенденціями ще за часів горбачовської «перебудови». На початку утворення незалежної України зміна підходів, ліквідація совхозно-колгоспної системи супроводжувалось падінням інтенсивності виробництва галузі. Проте, нова українська влада вжила недостатньо заходів для належного реформування та подальшого стабільного розвитку сільського господарства.

Список використаних джерел

1. Державний архів Миколаївської області (Далі – ДАМО): Информационные сведения направленные в государственный комитет Украины по хлебопродуктам о результатах контроля за работой хлебоприемных предприятий области 2 февраля 1993 – 10 января 1994. Ф.: Р-2906, оп. 2, спр. 371. 43 с.
2. ДАМО: Миколаївське обласне управління земельних ресурсів Накази начальника управління з основної діяльності 5 січня – 28 грудня 1994 р.Ф.: Р-6084, оп. 1, спр. 6. 36 с.
3. ДАМО: Приказы с № 1 по № 38 начальника госхлеб-инспекции по основной деятельности 2 января – 27 декабря 1991. Ф.: Р-2906, оп. 2, спр. 355. 47 с.
4. ДАМО: Приказы с № 1 по № 52 начальника госхлеб-инспекции по основной деятельности 2 января 30 декабря 1992. Ф.: Р-2906, оп. 2, спр. 363. 63 с.
5. ДАМО: Протокол № 4 заседания исполнительного комитета областного Совета народных депутатов от 18 февраля 1992 года. Ф.: Р-992, оп. 12, спр. 4952. 79 с.
6. ДАМО: Протоколи № 10 по № 15 засідань постійної комісії обласної ради з питань аграрної політики, земельних відносин, сільського будівництва та соціального розвитку села 23 січня – 30 травня 2007. Ф.: 6121, оп. 1, спр. 643. 125 с.
7. ДАМО: Рішення восьмої сесії Миколаївської обласної ради четвертого скликання від 25 квітня 2003 року. Рішення з № 1 по № 11. Ф.: 6121, оп. 1, спр. 398. 203 с.
8. ДАМО: Рішення тринадцятої сесії Миколаївської обласної ради четвертого скликання від 17 грудня 2003 року. Рішення з № 1 по № 3. Ф.: 6121, оп. 1, спр. 416. 209 с.
9. ДАМО: Рішення двадцять першої позачергової сесії Миколаївської обласної ради четвертого скликання від 30 грудня 2004 року. Рішення з № 1 по № 10. Ф.: 6121, оп. 1, спр. 464. 186 с.
10. ДАМО: Рішення тридцять сесії Миколаївської обласної ради четвертого скликання від 12 січня 2006 року. Рішення з № 1 по № 12. Ф.: 6121, оп. 1, спр. 539. 201 с.
11. Історія рідного краю. Миколаївщина. Навчальний посібник / М.Шитюк, О.Баковецька, Н.Буглай та інші. Миколаїв: Іліон, 2016. 628 с.
12. Крамар О. І. Причорномор'я: Складна реальність, великі перспективи. *Український тиждень*. 2016. № 5. С. 16–19.
13. Стратегія розвитку Миколаївської області на період до 2020 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.mk.gov.ua/ua/economy/strateg>.
14. Малюк С. О. Ресурси аграрного сектору економіки та їх використання на підприємствах сільських територій: монографія. Миколаїв: Іліон, 2015. 210 с.
15. Соболев П. І. Нарис історії Миколаївщини. ХХ століття: Навчальний посібник. Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2005. 173 с.
16. Україна сьогодні. Каталог провідних підприємств України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.rada.com.ua/ukr/RegionsPotential/Mykolaiv>.

17. Шитюк М. М. Аналіз взаємодії аграрного сектору АПК з банківськими установами Миколаївщини. Історія. Етнографія. Культура. Нові дослідження: VI Миколаївська обласна краєзнавча конференція. Миколаїв: Можливості Кіммерії, 2006. С. 154–157.
18. Шкварець В. П., Горбуров Є. Г., Горбуров К. Є. Повоєнна та сучасна Миколаївщина. Монографічне історико-краєзнавче дослідження. Миколаїв: Видавництво «Шамрай», 2008. 300 с.

References

1. Istoriya ridnoho krayu. Mykolayivshchyna. Navchal'nyy posibnyk/M.Shytyuk, O.Bakovets'ka, N.Buhlay. Mykolayiv: Ilion, 2016. 628 s.
2. Kramar O. I. Prychornomor'ya: Skladna real'nist', velyki perspektyvy. *Ukrayins'ky tyzhden'* № 5. 2016. s. 16–19.
3. Stratehiya rozvytku Mykolayivs'koyi oblasti na period do 2020 roku [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: <http://www.mk.gov.ua/ua/economy/strateg>.
4. S. O. Malyuk. Resursy ahrarnoho sektoru ekonomiky ta yikh vykorystannya na pidpryyemstvakh sil's'kykh terytoriy: monohrafiya. Mykolayiv : Ilion, 2015. 210 s.
5. Sobol' P.I. Narys istoriyi Mykolayivshchyny. KHKH stolittya: Navchal'nyy posi-bnyk. Mykolayiv: Vyd-vo MDHU im. Petra Mohyly, 2005. 173 s.
6. Ukrayina s'ohodni. Kataloh providnykh pidpryyemstv Ukrayiny [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: <http://www.rada.com.ua/ukr/RegionsPotential/Mykolaiv>.
7. Shytyuk O.M. Analiz vzayemodiyi ahrarnoho sektoru APK z bankivs'kymy ustanovamy Mykolayivshchyny. Istoriya. Et-nohrafiya. Kul'tura. Novi doslidzhennya: VI Mykolayivs'ka oblasna krayeznavcha konferentsiya. Mykolayiv : Mozhylyvosti Kimmeriyi, 2006. s. 154-157
8. Shkvarets' V.P., Horburov YE.H., Horburov K.YE. Povoyenna ta suchasna Mykolayivshchyna. Monohrafichne istoryko-krayeznavche doslidzhennya. Mykolayiv: Vydavnytstvo «Shamray», 2008. 300 s.

Кучер В. Развитие сельского хозяйства николаевской области в конце ХХ – начале ХХІ в.

В статье проанализировано развитие сельского хозяйства Николаевской области в конце ХХ – начале ХХІ в. Обоснованно важную роль этой отрасли экономики для Николаевщины. Определены факторы, способствующие и тормозят развитие села. На основе исследованных материалов выделены этапы развития сельского хозяйства края. Исследована кризис этой отрасли и проанализированы их причины. Разъяснены методы и процессы выхода региона из кризисного состояния. Исследованы ошибки, которые были допущены при реализации антикризисных мер.

Ключевые слова: Николаевская область, сельское хозяйство, урожай, кризис, фермерство, аграрные преобразования, орошаемые земли.

Kucher V. Development of agriculture of Mykolaiv region at the end of the XX – beginning of the XXI century

The article analyzes the development of agriculture in the Mykolaiv region at the end of the XX – beginning of the XXI century. The historiography is given, in which attention is paid to the investigated problem. The main types of agriculture, which are inherent in Mykolayiv region, are described. The important role of this branch of economy for the Mykolaiv region is substantiated. The factors that promote and hinder the development of the village are identified. The influence of the Soviet past on the current socio-economic situation of agricultural production has been analyzed. On the basis of the investigated materials, the stages of agricultural development in the region are highlighted: the first – from the proclamation of Ukraine's independence until 1994; the second – from 1994 to 1999, the third – from the end of 1999 and continues until our time. The historical development of agriculture of certain periods is analyzed in detail, based on archival sources, statistical material and scientific works of historians. The crisis of this branch of economy at the end of the twentieth century was investigated. Its causes are analyzed. The cases of arbitrariness and negligence during the preservation of the crop have been demonstrated. The methods and processes of the exit of the villages of the region from the crisis state are explained. An assessment was made of measures taken by the Ukrainian authorities aimed at implementing agrarian reforms in the areas of Mykolayiv region. The important role of credit aid to the agriculture of the region is substantiated. Considerable attention is paid to the development of farming in the territory of the Mykolaiv region. The factors that hampered the spread of the farm were identified. The errors that were admitted in the implementation of anti-crisis measures were investigated. The promising opportunities for the development of agriculture in the region of Mykolaiv region after the Russian annexation of Crimea have been demonstrated. The unrealized measures that contributed to an increase in agricultural production volumes in the Mykolaiv region were determined.

Key words: Mykolayiv oblast, agriculture, harvest, crisis, farming, agrarian transformation, irrigated land.